

УДК 37.015.3:159.922.7-053.4:616.89-008.434

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.685>

Плачинда Т. С.,
orcid.org/0000-0002-2514-3644

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ТРАЄКТОРІЯМИ СТАНОВЛЕННЯ

У статті обговорюються особливості психомоторного розвитку дітей з індивідуальними потребами, зокрема з розладами аутичного спектру. Зазначається, що таких дітей з кожним роком народжується більше, і дані щодо кількості дітей зі спектром аутизму, які наразі наявні, можуть бути заниженими, урахуовуючи нерівномірний доступ до фахівців, недостатню кількість кваліфікованих діагностичних центрів і вплив воєнних дій на можливості спостереження за дітьми в Україні зокрема.

Наголошується, що серед ключових аспектів розвитку дітей з розладами аутичного спектру вагоме місце посідає психомоторна сфера, позаяк вона суттєво впливає на навчальну діяльність, соціальну адаптацію та формування самостійності. Схарактеризовано основні компоненти психомоторного розвитку дітей зі спектром аутизму, зокрема: груба моторика, дрібна моторика, сенсомоторна інтеграція, стереотипні рухи тощо. Аналіз і систематизація наукових джерел підтверджує важливість психомоторного розвитку означених дітей, адже від рівня сформованості психомоторних умінь залежить не лише здатність дитини опанувати базові побутові та навчальні навички, а й можливість ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Підкреслюється, що психомоторні порушення дітей зі спектром аутизму можуть виявлятися у вигляді труднощів із плануванням рухів, координацією, регуляцією м'язового тону, сенсорними дисфункціями, стереотипіями тощо. Водночас правильне розуміння природи цих особливостей є важливим для побудови індивідуалізованих корекційно-розвивальних програм.

Акцентується на потребі подальших досліджень у напрямку поглибленого вивчення психомоторного розвитку дітей зі спектром аутизму, а також розроблення науково обґрунтованих програм фізичного виховання, спрямованих на підтримку їхньої успішної соціалізації та покращення якості життя.

Ключові слова: розлади аутичного спектру, психомоторний розвиток, діти зі спектром аутизму, дрібна моторика, груба моторика, стереотипні рухи.

Постановлення проблеми. Розлади аутичного спектру (РАС) належать до груп нейророзвиткових порушень, що характеризуються труднощами соціальної взаємодії, комунікації та наявністю стереотипних форм поведінки. Перші ознаки аутизму зазвичай виявляються в ранньому дитячому віці, а їхня вираженість й особливості можуть істотно впливати на темп та якість подальшого розвитку дитини. У світовій науковій літературі впродовж останніх десятиліть спостерігається стійке зростання уваги до проблематики аутизму, що пов'язано як зі збільшенням кількості діагностованих випадків, так і з суттєвими труднощами організації освітнього та соціального супроводу дітей із такими порушеннями.

Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я поширеність розладів аутистичного спектру у світі становить орієнтовно 1 випадок на 100 дітей [14]. Водночас за статистикою, зібраною центрами контролю та профілактики захворювань США, рівень діагностування РАС у деяких регіонах світу є вищим і може сягати 1 випадку на 31 дитину, що свідчить про більш удосконалені механізми виявлення розладу та підвищену увагу до раннього розвитку [8].

© Плачинда Т. С.

В Україні також спостерігається тенденція до зростання кількості дітей із офіційно встановленим діагнозом аутизму. За інформацією Електронної системи охорони здоров'я, станом на 2023-2024 роки в Україні було зареєстровано понад 20 тисяч дітей з розладами аутистичного спектру [1]. Водночас деякі науковці підкреслюють, що реальні показники можуть бути вищими, оскільки значна кількість випадків залишається недіагностованою з огляду на нерівномірний доступ до фахівців, недостатню кількість кваліфікованих діагностичних центрів і вплив воєнних дій на можливості спостереження за дітьми [5].

Серед ключових аспектів розвитку дітей з РАС важливе місце посідає психомоторна сфера. Чимало дітей мають особливості моторного розвитку – труднощі координації, порушення регуляції м'язового тону, нетиповий темп засвоєння основних моторних навичок тощо. Ці чинники мають суттєвий вплив на навчальну діяльність, соціальну адаптацію та формування самостійності. Попри значну кількість досліджень, питання психомоторного розвитку дітей з аутизмом залишається недостатньо розкритим, зокрема у контексті вітчизняної освітньої системи.

Ураховуючи значущість, що зумовлена як поширеністю зазначеного розладу, так і потребою в науково обґрунтованих підходах до раннього виявлення, корекційної роботи та створення сприятливих умов для розвитку та соціалізації дітей з РАС, наукове вивчення особливостей психомоторного розвитку дітей зі спектром аутизму є актуальним і необхідним.

Аналіз досліджень. Розвиток, навчання та виховання дітей з аутистичним спектром є пред метом наукового пошуку чималої кількості науковців (наприклад, це Я. Багрій, Н. Базима, І. Марценківський, К. Островська, М. Породько, В. Тарасун, М. Федоренко, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін.). Так, М. Породько запропонувала спеціальну методiku використання засобів фізичного виховання, спрямованих на корекцію психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектру [4]. Інші дослідниці представили процедуру організації, методичне забезпечення, особливості проведення і результати дослідження психомоторного розвитку дітей із розладами аутистичного спектра старшого дошкільного віку та їхніх однолітків із розвитком норма [6]; звертали увагу на роль фізичного виховання у розвитку дітей з РАС – пропонували застосовувати загальнорозвивальні вправи, ходьбу, стрибки, біг; оцінювали вплив фізичного виховання на рухові навички та розвиток таких дітей, підкреслювали важливість розвитку як загальної, так і дрібної моторики в означених дітей тощо [2; 7].

Попри наявність інклюзивних підходів, у реальній практиці освітні потреби дітей означеної категорії здебільшого задовольняються несистемно та в недостатньому обсязі. Це зумовлено відсутністю чітких орієнтирів щодо найефективніших форм і шляхів їхнього розвитку, навчання та виховання, а також через труднощі застосування відповідних корекційно-педагогічних технологій.

Метою статті є аналітичний огляд наукових джерел щодо особливостей психомоторного розвитку дітей з розладами аутичного спектру та впливу цих особливостей на їх навчальну діяльність, соціальну адаптацію та самостійність.

Викладення основного матеріалу. Психомоторний розвиток розглядається як інтегративне явище, що включає взаємодію рухових, когнітивних та емоційних компонентів, і є фундаментальною характеристикою становлення дитини. Загалом розвиток рухових функцій у дитини відбувається за визначеними віковими нормативами, що сформовані на основі нейрофізіологічних механізмів і сенсомоторної інтеграції. Порушення цих механізмів може призводити до затримок і деформації у моторних навичках, що має значний вплив на якість життя дитини та її адаптацію в соціумі.

У дітей з розладами аутичного спектру психомоторні порушення спостерігаються з ранніх років і виявляються в широкому спектрі відхилень від нормативних показників.

Це може бути зокрема: незграбність у ходьбі та бігу, проблеми координації рухів, обмежена моторна активність, нездатність опанувати побутові навички, проблеми з графомоторними навичками, складнощі слухо-рухової координації, повільне засвоєння нових рухових навичок тощо. Чимала кількість досліджень свідчать про широке поширення й клінічну значущість таких проявів в означених дітей. Як зазначають науковці, такі порушення мають стійкий характер і супроводжують дітей через різні вікові етапи розвитку, від раннього дитинства до підліткового віку й дорослості [9].

Розлади РАС характеризуються комплексними порушеннями розвитку, що включають когнітивну, соціально-комунікативну та моторну сфери. Особлива увага до психомоторного розвитку є обґрунтованою, адже рухові навички відіграють ключову роль у повсякденній діяльності, навчанні та взаємодії дітей з зазначеними розладами в соціумі. Вивчення особливостей психомоторики допомагає не лише діагностувати відхилення вчасно, а й розробляти ефективні інтервенції для поліпшення адаптивних навичок таких дітей.

Розглянемо більш детально психомоторні розлади в означених дітей. Так, діти з проявами РАС часто демонструють порушення *грубої моторики*, що виявляється у проблемах з координацією, балансом, ходою, стрибками тощо. Такі порушення можуть бути помітними в ранньому віці, коли дитина часто спотикається, нестійко тримає рівновагу, важко піднімається сходами тощо. За твердженням дослідників, затримка у розвитку *грубої моторики* також проявляється у складнощах планування рухів: дитина не може швидко зловити м'яч, правильно виконати рухи у спортивних іграх або синхронізувати рухи під час колективних вправ на свіжому повітрі [там само]. Такі труднощі пов'язані з недостатньою інтеграцією сенсорної інформації та затримками в розвитку нейромоторних схем, що робить рухи менш скоординованими й ефективними. У багатьох випадках це призводить до уникання активних ігор, що у свою чергу обмежує соціальні контакти та загальний рівень фізичної активності.

Порушення *дрібної моторики* у дітей з РАС виявляються у труднощах з маніпуляціями руками та пальцями. Наприклад, дитина може важко складати конструктор, з труднощами брати дрібні предмети, малювати чи писати тощо. Ці ускладнення суттєво впливають на розвиток графомоторних навичок, що є критичними для шкільного навчання та самообслуговування. Також учені наголошують, що проблеми з дрібною моторикою часто супроводжуються порушенням координації між очима та руками, що ускладнює виконання комплексних завдань, як-от складання пазлів або збір моделей [там само].

Сенсомоторна інтеграція – це здатність організму об'єднувати сенсорну інформацію з руховими відповідями. У дітей з РАС часто спостерігаються порушення зорово-рухової та слухо-рухової координації. Зокрема, дитині може бути важко слідкувати за рухом об'єкта очима та координувати рух руки аби його взяти. Також у багатьох дітей з РАС відзначається сенсорна гіперчутливість або гіпочутливість, що виявляється у страху перед певними текстурами, звуками або руховими вправами. Ці сенсорні відхилення безпосередньо впливають на моторні навички та здатність до навчання через рухову діяльність [11].

Стереотипні рухи – це повторювані рухи, які можуть виконуватися руками, пальцями або всім тілом. До таких проявів належать махання руками, постукування пальцями, кружляння або розгойдування тулуба. Хоча ці рухи часто сприймаються як «безцільні», вони відіграють важливу роль у саморегуляції: допомагають дитині зменшувати емоційне напруження, контролювати сенсорне перевантаження та заспокоюватися у стресових ситуаціях. Науковці дійшли висновку, що кожна дитина має унікальний набір стереотипних поведінкових проявів, які варіюються від простих, рефлекторних рухів до складних моторних патернів. Стереотипії виникають у дітей

у відповідь на різні стимули або внутрішні стани, зокрема для «перезапуску» психофізичного стану дитини. Науковці ідентифікували вісім можливих функцій-стереотипів, що відповідають двом основним напрямкам – підсиленню чи послабленню аутичного бар'єру. Підкреслено, що не всі стереотипні рухи обов'язково перешкоджають пізнавальній чи дослідницькій діяльності, і це ставить під сумнів потребу їхньої обов'язкової реабілітації [10].

Водночас, на нашу думку, надмірна інтенсивність або частота стереотипних рухів може перешкоджати навчанню та соціалізації дитини, оскільки вона витрачає ресурси на повторювані рухи замість участі в навчанні чи грі. Тому ефективна корекційна робота передбачає баланс між розвитком адаптивних рухових навичок й управління стереотипіями.

Підсумовуючи зазначимо, що психомоторні особливості дітей з РАС охоплюють грубу та дрібну моторику, сенсомоторну інтеграцію і стереотипні рухи (моторні стереотипії). Розуміння цих проявів є важливим для своєчасної діагностики, розроблення програм корекції та підтримки розвитку соціально-адаптивних навичок у дітей з РАС. Інтервенції, що враховують індивідуальні потреби дитини та специфіку сенсомоторного розвитку, дозволяють підвищити рівень рухової компетентності та якість життя.

У контексті психомоторного розвитку дітей з розладами аутичного спектру значна увага приділяється не лише окремим руховим чи соціальним дефіцитам, але й взаємозв'язку між моторними та соціальними навичками. Дослідження свідчать, що порушення моторної функції можуть бути тісно пов'язані з проблемами соціальної взаємодії й комунікації у цих дітей. Так, науковці зазначають, що в більшості випадків моторні навички (як груба, так і дрібна моторика) виявляли статистично значущі асоціації з показниками соціальних навичок в осіб із РАС, зокрема сильнішу кореляцію між дрібною моторикою та соціальними навичками порівняно з грубою моторикою [3; 13].

Також науковці засвідчують, що функційні психомоторні навички дітей з РАС передбачають успішність у стандартизованих соціально-комунікативних завданнях – діти з кращими моторними показниками демонструють вищі бали з соціальної взаємодії, навіть після контролю віку, IQ тощо [12].

Такий зв'язок можна пояснити тим, що психомоторні навички опосередковують участь дитини в ігрових і соціальних контекстах, де через рухову активність формується спільна діяльність, увага до партнера та комунікація з іншими дітьми. Участь у рухових іграх, групових активностях чи спільних завданнях вимагає одночасної роботи моторики, планування дій, емоційного реагування та взаємодії, що сприяє формуванню соціальних навичок. Такі механізми підтверджують важливість інтегрованого підходу до корекції, який враховує не лише розвиток рухових навичок, але й їхній вплив на здатність дитини до ефективної соціальної взаємодії й адаптації в повсякденному житті.

Висновки. Питання вивчення особливостей психомоторного розвитку дітей зі спектром аутизму залишається актуальною та на часі, оскільки таких дітей стає більше і вони потребують виняткової уваги та комплексної підтримки з боку фахівців різного профілю. Поглиблене розуміння механізмів формування психомоторних проявів, зокрема груба моторика, дрібна моторика, стереотипні рухи тощо, відкриває можливості для розроблення більш ефективних корекційно-розвивальних програм, що враховують індивідуальні потреби кожної дитини. Своєчасна діагностика, міждисциплінарний підхід і науково обґрунтовані методи втручання є ключовими чинниками, що сприяють оптимізації розвитку, підвищенню якості життя та кращій соціалізації дітей із розладами спектру аутизму.

Перспективами подальших досліджень передбачено вивчення ролі фізичного виховання у процесі психомоторного розвитку дітей із розладами спектру аутизму.

Список використаних джерел:

1. Електронна система охорони здоров'я України (ЕСОЗ). Дані щодо зареєстрованих випадків РАС серед дітей. 2024.
2. Лавренюк А. Корекція легких ступенів вираження аутизму засобами фізичного виховання. *Молода спортивна наука України: зб. наук. ст.* Львів, 2001. Вип. 5. Т. 2. С. 140-142.
3. Ляхова І. М., Баришников А. О. Особливості психомоторного розвитку дітей із розладами спектру аутизму як основа для корекції їх рухової діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 3 (162). С. 233–238. DOI: [10.31392/NPU-nc.series15.2023.3K\(162\).47](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3K(162).47)
4. Породько М. І. Корекція психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2021. 201 с.
5. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. *Психологія: науковий журнал*. Аналітичні матеріали щодо поширеності РАС в Україні. 2023. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/>
6. Шульженко Д. І., Породько М. І. Психомоторний розвиток дітей старшого дошкільного віку з аутичним спектром порушень. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31, том 4. С. 262–268. DOI: [10.24919/2308-4863.4/31.214406](https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214406).
7. Яшна О. П. Теоретичне обґрунтування навчання фізичним вправам дітей із синдромом раннього аутизму. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 1. С. 124–127. URL: https://journals.urau.ua/frir_journal/article/view/103325/pdf_116
8. Centers for Disease Control and Prevention. Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder. 2023. URL: <https://www.cdc.gov/autism/data-research/index.html>
9. Da Silva S. H., Felippin M. R., Medeiros L. O., Hedin-Pereira C., Nogueira-Campos A. A. A scoping review of the motor impairments in autism spectrum disorder. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2025. Vol. 168. Pp. 106002. DOI: [10.1016/j.neubiorev.2025.106002](https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2025.106002).
10. Gritti A., Bove D., Di Sarno A. M., D'Addio A. A., Chiapparato S., Bove R. M. Stereotyped movements in a group of autistic children. *Functional Neurology*. 2003. Vol. 18, № 2. Pp. 89–94. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12911139/>
11. Kapp S. K. Sensory–movement underpinnings of lifelong neurodivergence: getting a grip on autism. *Frontiers in Integrative Neuroscience*. 2025. Vol. 19. Article 1489322. DOI: [10.3389/fnint.2025.1489322](https://doi.org/10.3389/fnint.2025.1489322)
12. MacDonald M., Lord C., Ulrich D. A. The relationship of motor skills and social communicative skills in school-aged children with autism spectrum disorder // *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2013. Vol. 30, № 3. Pp. 271-282. DOI: [10.1123/apaq.30.3.271](https://doi.org/10.1123/apaq.30.3.271)
13. Ohara R., Kanajima Y., Mizusawa T., Kubota M. Relationship between Motor Skills and Social Function in Youth with Autism Spectrum Disorder: A Systematic Review. *Children*. 2020. Vol. 7, № 1. Article 22. DOI: [10.3390/children7010022](https://doi.org/10.3390/children7010022)
14. World Health Organization. Autism spectrum disorders. 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>

References:

1. Electronic Health System of Ukraine (EHSU). (2024). Data on registered cases of ASD among children [in Ukrainian].
2. Lavreniuk, A. (2001). Korektsiia lehkykh stupeniv vyrazhennia autyzmu zasobamy fizychnoho vykhovannia [Correction of mild forms of autism through physical education]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*, 5, 2, 140–142 [in Ukrainian].
3. Liakhova, I. M., & Baryshnykov, A. O. (2023). Osoblyvosti psykhomotornoho rozvytku ditei iz rozladamy spektru autyzmu yak osnova dlia korektsii yikh rukhovoii diialnosti [Peculiarities of psychomotor development of children with autism spectrum disorders as a basis for correction of their motor activity]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 3 (162), 233–238. DOI: [10.31392/NPU-nc.series15.2023.3K\(162\).47](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3K(162).47) [in Ukrainian].
4. Porodko, M. I. (2021). Korektsiia psykhomotornoho rozvytku ditei z rozladamy autystychnoho spektru zasobamy fizychnoho vykhovannia [Correction of psychomotor development of children with autism spectrum disorders using physical education]. (Candidate's thesis). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv [in Ukrainian].

5. Makarenko Sumy State Pedagogical University. (2023). Scientific journal "Psychology". Analytical materials on the prevalence of ASD in Ukraine. 2023. Retrieved from <https://journals.spu.sumy.ua/> [in Ukrainian].
6. Shulzhenko, D. I., & Porodko, M. I. (2020). Psykhomotorni rozvytok ditei starshoho doshkilnoho viku z autychnym spektrom porushen [Psychomotor development of older preschool children with autism spectrum disorders]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 31, 4, 262–268. DOI: [10.24919/2308-4863.4/31.214406](https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214406) [in Ukrainian].
7. Yashna, O. P. (2016). Teoretychne obgruntuvannia navchannia fizychnym vpravam ditei iz syndromom rannoho autyzmu [Theoretical justification for teaching physical exercises to children with early autism syndrome]. *Fizychna reabilitatsiia ta rekreatsiino ozdorovchi tekhnolohii*, 1, 124–127 [in Ukrainian].
8. Centers for Disease Control and Prevention. Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder. (2023). Retrieved from <https://www.cdc.gov/autism/data-research/index.html> [in English].
9. Da Silva, S. H., Felippin, M. R., Medeiros, L. O., Hedin-Pereira, C., & Nogueira-Campos, A. A. (2025). A scoping review of the motor impairments in autism spectrum disorder. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 168, 106002. DOI: [10.1016/j.neubiorev.2025.106002](https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2025.106002) [in English].
10. Gritti, A., Bove, D., Di Sarno, A. M., D'Addio, A. A., Chiapparo, S., & Bove, R. M. (2003). Stereotyped movements in a group of autistic children. *Functional Neurology*, 18, 2, 89–94 Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12911139/> [in English].
11. Kapp, S. K. (2025). Sensory–movement underpinnings of lifelong neurodivergence: getting a grip on autism. *Frontiers in Integrative Neuroscience*, 19, 1489322. DOI: [10.3389/fnint.2025.1489322](https://doi.org/10.3389/fnint.2025.1489322) [in English].
12. MacDonald, M., Lord, C., & Ulrich, D. A. (2013). The relationship of motor skills and social communicative skills in school-aged children with autism spectrum disorder. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 3, 271-282. DOI: [10.1123/apaq.30.3.271](https://doi.org/10.1123/apaq.30.3.271) [in English].
13. Ohara, R., Kanejima, Y., Mizusawa, T., & Kubota, M. (2020). Relationship between Motor Skills and Social Function in Youth with Autism Spectrum Disorder: A Systematic Review. *Children*, 7, 1, 22. DOI: [10.3390/children7010022](https://doi.org/10.3390/children7010022) [in English].
14. World Health Organization. (2023). Autism spectrum disorders. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders> [in English].

Plachynda T. S.,
orcid.org/0000-0002-2514-3644

FEATURES OF PSYCHOMOTOR DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH INDIVIDUAL DEVELOPMENTAL TRAJECTORIES

The article discusses the features of psychomotor development of children with autism spectrum disorders. It is noted that more such children are born every year, and the data on the number of children with autism spectrum disorders that are currently available may be underestimated, taking into account uneven access to specialists, an insufficient number of qualified diagnostic centers and the impact of military operations on the possibilities of observing children in Ukraine in particular. It is emphasized that among the key aspects of the development of children with autism spectrum disorders, the psychomotor sphere occupies a significant place, since it significantly affects educational activities, social adaptation and the formation of independence. The main components of the psychomotor development of children with autism spectrum disorders are characterized, in particular: gross motor skills, fine motor skills, sensorimotor integration, stereotyped movements, etc. Analysis and systematization of scientific sources confirms the importance of the psychomotor development of these children, because the level of development of psychomotor skills determines not only the child's ability to master basic every day and educational skills, but also the ability to effectively interact with the environment.

It is emphasized that psychomotor disorders in children with autism spectrum disorders can manifest themselves in the form of difficulties with movement planning, coordination, muscle tone regulation, sensory dysfunctions, stereotypes, etc. At the same time, a correct understanding of the nature of these features is important for building individualized correctional and developmental programs.

The need for further research in the direction of in-depth study of the psychomotor development of children with autism spectrum disorders, as well as the development of scientifically based physical education programs aimed at supporting their successful socialization and improving the quality of life, is emphasized.

Key words: autism spectrum disorders, psychomotor development, children with autism spectrum disorders, fine motor skills, gross motor skills, stereotyped movements.

Дата надходження статті: 03.11.2025 р.

Прийнято до публікації: 11.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Ляхова І. М.

УДК 37.035.6]:94(477:438)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.686>

Чух Г. П.;

orcid.org/0000-0002-6831-4204

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ КОРЕЛЯЦІЇ

У статті висвітлено питання можливостей соціокультурної діяльності шкільних бібліотек у збереженні національної пам'яті, української ідентичності та патріотичних цінностей, формування культури міждержавного добросусідства на основі українсько-польських кореляцій.

На основі статистичних даних з відкритих джерел зроблено висновок про потребу реформатування діяльності шкільних бібліотек, оскільки саме цей підрозділ закладу освіти може функціювати не лише як книгозбірня чи інформаційний центр, а як інституція національної пам'яті, де поєднання наукового підходу (робота з фактами) та художньої рефлексії (робота з образом) закладає основу для стійкої ідентичності та патріотичної самосвідомості учнівської молоді. У статті наведено рекомендації щодо організації такої роботи з урахуванням українсько-польських кореляцій.

Запропоновані в статті практичні рішення організації роботи шкільної бібліотеки слугуватимуть формуванню навичок медіагігієни та критичного мислення через аналіз історичних джерел. Збереженню національної пам'яті, української ідентичності та патріотичних цінностей сприятимуть такі форми роботи: бібліографічний огляд літератури, що тривалий час була заборонена тоталітарними режимами та її інтеграція в освітній процес; організація дискусійних платформ і круглих столів, де учні можуть обговорювати складні питання національної історії, спираючись на верифіковані джерела; участь у загальнодержавних акціях пам'яті та локальних краєзнавчих проєктах патріотичного спрямування; використання художньої спадщини та сучасної воєнної лірики як інструмента емоційно-ціннісного впливу на свідомість школярів; співпраця з музеями, архівами та громадськими організаціями для створення спільних проєктів, популяризації виставок національної пам'яті, спрямованих на виховання активної громадянської позиції.

Ключові слова: шкільна бібліотека, патріотичне виховання, українсько-польська історія.

Постановлення проблеми. Під впливом актуальних освітніх тенденцій відбувається докорінна трансформація функційної моделі шкільної бібліотеки від класичного формату зберігання книг до створення інноваційних ресурсних майданчиків. Головною метою такої реорганізації є формування інтерактивного середовища, де учасники освітнього процесу зможуть вільно користуватися якісними